

TURISTLAR UCHUN MOLIVAVIY SAVODXONLIK: O‘ZBEKISTON VA BOSHQA DAVLATLAR O‘RTASIDAGI TAQQOSLANMA TAHLIL**URUNOV NUMANJON MO‘YDINOVICH***PhD Namangan davlat universiteti*

Annotatsiya. Moliyaviy savodxonlik turistlar uchun sayohat davomida moliyaviy resurslarini samarali boshqarish, firibgarlikdan qochish va valyuta almashinuvi, to‘lovlar va tejamkorlik bo‘yicha to‘g‘ri qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqola O‘zbekiston va boshqa davlatlarda turistlar uchun mavjud moliyaviy savodxonlik resurslarini taqqoslaydi, onlayn kurslar, mobil ilovalar, seminarlar va treninglarga e‘tibor qaratadi.

Abstract. Financial literacy is important for tourists to manage their financial resources efficiently during the trip, avoid fraud and make the right decisions on currency exchange, payments and savings. This article compares the financial literacy resources available to tourists in Uzbekistan and other countries, focusing on online courses, mobile applications, seminars and trainings.

Аннотация. Финансовая грамотность важна для туристов, чтобы эффективно управлять своими финансовыми ресурсами во время путешествия, избегать мошенничества и принимать правильные решения об обмене валюты, сборах и сбережениях. В этой статье сравниваются ресурсы финансовой грамотности, доступные туристам в Узбекистане и других странах, с акцентом на онлайн-курсы, мобильные приложения, семинары и тренинги.

Kalit so‘zlar. Turizm, firibgarlik, moliyaviy xavfsizlik, **raqamli to‘lov tizimi xavfsizligi**

Kirish. Moliyaviy savodxonlik turistlar uchun sayohat davomida moliyaviy resurslarini samarali boshqarish, firibgarlikdan qochish va valyuta almashinuvi, to‘lovlar va tejamkorlik bo‘yicha to‘g‘ri qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqola O‘zbekiston va boshqa davlatlarda turistlar uchun mavjud moliyaviy savodxonlik resurslarini taqqoslaydi, onlayn kurslar, mobil ilovalar, seminarlar va treninglarga e‘tibor qaratadi. Tahlil resurslarning mavjudligi, foydalanish qulayligi va turistlar uchun dolzarbligini ko‘rib chiqadi, O‘zbekistonning sa’y-harakatlarini xalqaro tajribalar bilan solishtiradi.

O‘zbekistondagi moliyaviy savodxonlik resurslari. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki (CBU) 2019-yildan boshlab moliyaviy savodxonlikni oshirish bo‘yicha faol ish olib bormoqda. Asosiy platforma sifatida Finlit.uz xizmat qiladi, bu onlayn ta’lim resursi bo‘lib, quyidagi mavzularni qamrab oladi:

- Moliyaviy maqsadlarni belgilash

- Inflyatsiyani tushunish
- Kreditlarning haqiqiy narxi
- QR-to'lovlar
- To'lovlar balansi

Bundan tashqari, CBU bir qator dasturlarni amalga oshiradi:

“Moliyaviy savodxon mahalla” loyihasi: Mahalliy jamoalarda moliyaviy savodxonlikni oshirishga qaratilgan tashabbus.

“Moliyaviy savodxonlik to‘garagi” loyihasi: O‘qituvchilar uchun mo‘ljallangan bo‘lib, maktab o‘quv dasturlariga moliyaviy ta‘limni integratsiya qilishni maqsad qiladi.

World of Finance: 2023-yilda VISA bilan hamkorlikda ishga tushirilgan interaktiv platforma bo‘lib, yosh o‘quvchilar uchun moliyaviy savodxonlik bo‘yicha asosiy kursni taqdim etadi. Ushbu platforma turistlar uchun maxsus ishlab chiqilmagan bo‘lsa-da, onlayn kontent sifatida sayyohlar uchun foydali bo‘lishi mumkin.

Biroq, bu resurslar asosan mahalliy aholiga qaratilgan va turistlarning ehtiyojlariga moslashtirilmagan. Masalan, valyuta almashinuvi, bankomatlardan foydalanish yoki sayyohlar orasida keng tarqalgan firibgarliklardan qochish bo‘yicha maxsus qo‘llanmalar mavjud emas. Bundan tashqari, Finlit.uz faqat o‘zbek va rus tillarida mavjud bo‘lib, bu xalqaro turistlar uchun foydalanishni cheklaydi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda moliyaviy savodxonlik darajasi nisbatan past. Xususan, OECDning 2021-yildagi “Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligidagi moliyaviy savodxonlik darajalari” tadqiqotiga ko‘ra, O‘zbekiston 21 ball dan 12,6 ball (yoki 100% dan 59,9%) to‘plagan (OECD Financial Education). Bu ko‘proq keng qamrovli va qulay moliyaviy ta‘lim dasturlariga ehtiyoj borligini ko‘rsatadi.

Endu biz boshqa davlatlardagi moliyaviy savodxonlik resurslarini taxlil etamiz. Boshqa davlatlarda moliyaviy savodxonlik resurslari ko‘proq rivojlangan va ko‘pincha mahalliy aholi bilan birga turistlar uchun ham qulay. Quyida moliyaviy savodxonlik darajasi yuqori bo‘lgan ba‘zi davlatlardan misollar keltirib o‘tamiz: Jumladan,

Amerika Qo‘shma Shtatlari-shaxsiy moliya, investitsiya va byudjet tuzish bo‘yicha maqolalar, o‘quv qo‘llanmalar va kurslarni taklif qiluvchi keng qamrovli onlayn resurslar mavjud. Bu platforma bepul va ingliz tilida mavjud bo‘lib, turistlar uchun qimmatli manba hisoblanadi.

Masalan, Khan Academy-byudjet tuzish, tejash va investitsiya qilish kabi mavzularda bepul onlayn moliyaviy savodxonlik kurslarini taqdim etadi. Ushbu kurslar umumiy auditoriya uchun mo‘ljallangan va turistlar tomonidan osongina foydalanilishi mumkin.

Moliyaviy savodxonlik va ta'lim komissiyasi (FLEC)-federal agentliklar bo'yicha moliyaviy ta'limni muvofiqlashtiruvchi hukumat tashabbusi bo'lib, moliyaviy savodxonlik resurslariga keng kirishni ta'minlaydi (FLEC).

Yevropa Ittifoqi-Yevropa Komissiyasining moliyaviy savodxonlik tashabbuslari bo'yicha-Yevropa Ittifoqi onlayn resurslar, videolar va kampaniyalar orqali moliyaviy savodxonlikni targ'ib qiladi. Ushbu materiallar ko'pincha iste'molchilar huquqlari, moliyaviy xavf-xatarlar va imkoniyatlar haqida ma'lumot beradi, bu esa Yevropada sayohat qilayotgan turistlar uchun dolzarb hisoblanadi.

Germaniya va Fransiya kabi ko'plab Yevropa Ittifoqi davlatlari milliy moliyaviy ta'lim strategiyalariga ega bo'lib, ular onlayn vositalar va ta'lim materiallarini o'z ichiga oladi, bu esa turistlar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Hindistonda NISM nomli kurs umumiy aholi uchun mo'ljallangan bepul onlayn moliyaviy savodxonlik kursini taklif qiladi. Bu kurs turistlar uchun maxsus ishlab chiqilmagan bo'lsa-da, Hindiston moliya tizimini tushunishni istagan sayyohlar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Hindistonda Bharat moliyaviy savodxonlik kursi esa shaxslarning asosiy moliyaviy ko'nikmalarini oshirishga qaratilgan bo'lib, bu onlayn tarzda ham xizmat ko'rsatadi.

Norvegiya va Shvetsiya davlatlari yuqori moliyaviy savodxonlik darajasiga ega (OECD ma'lumotlariga ko'ra 71%) bo'lib, markaziy banklar tomonidan moliyalashtiriladigan dasturlar tufayli shunday natijaga erishgan. Norvegiyada shaxsiy moliya bo'yicha interaktiv o'quv materiallari taqdim etiladi, Shvetsiyada esa moliyaviy savodxonlik 19-asr oxirlaridan maktab o'quv dasturlariga kiritilgan (Financial Literacy Around the World). Ushbu resurslar asosan mahalliy aholiga qaratilgan bo'lsa-da, onlayn mavjud bo'lib, mahalliy moliyaviy amaliyotlarni tushunmoqchi bo'lgan turistlar uchun foydali hisoblanadi.

Global platformalardan biri bo'lgan Visa's Practical Money Skills- 17 tilda va 44 davlatda mavjud bo'lib, byudjet tuzish, tejash va mas'uliyatli xarajat qilish bo'yicha bepul moliyaviy savodxonlik vositalarini, shu jumladan dars rejalari, mobil ilovalar va o'yinlarni taklif qiladi. Turistlar ushbu resurslardan sayohat paytida moliyaviy ko'nikmalarni oshirish uchun foydalanishlari mumkin.

Ushbi maqolada taqqosiy tahlil ham o'tkazamiz. O'zbekistonning moliyaviy savodxonlik resurslarini boshqa davlatlar bilan taqqoslaganda bir qator asosiy farqlar aniqlanadi:

Quyidagi jadval O'zbekiston va boshqa davlatlardagi moliyaviy savodxonlik resurslarini taqqoslaydi:

Kriteriy	O'zbekiston	Boshqa davlatlar (AQSh, Yevropa Ittifoqi, Hindiston)
----------	-------------	--

Turistlar uchun qulaylik	Faqat o'zbek va rus tillarida, cheklangan kirish imkoniyati	Ko'p tilli, bepul onlayn platformalar (masalan, Investopedia)
Kontentning dolzarbligi	Mahalliy moliyaviy tizimlarga yo'naltirilgan, turistlar uchun maxsus material yo'q	Iste'molchilar huquqlari va xalqaro moliyaviy masalalarni qamrab oladi
Resurslarning kengligi	Rivojlanmoqda, asosan Finlit.uz va World of Finance	Hukumat, xususiy sektor va ta'lim muassasalari tomonidan keng qamrovli dasturlar
Texnologik integratsiya	Interaktiv platformalar rivojlanmoqda, lekin cheklangan targ'ib	Ilg'or interaktiv vositalar va mobil ilovalar (masalan, Visa's Practical Money Skills)

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Finlit.uz va World of Finance kabi tashabbuslar orqali moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish bo'yicha muhim sa'y-harakatlar qilmoqda, ammo bu resurslar asosan mahalliy aholiga qaratilgan va turistlarning ehtiyojlarini to'liq qondirmaydi.

Bunga qaraganda, AQSh, Yevropa Ittifoqi a'zolari, Hindiston va Shimoliy davlatlar ko'p tilli va turistlar uchun qulay bo'lgan kengroq moliyaviy savodxonlik resurslarini taklif qiladi. Ushbu resurslar sayohat paytida moliyaviy qarorlar qabul qilishda yordam beradigan amaliy vositalarni taqdim etadi.

O'zbekiston boshqa davlatlarning eng yaxshi tajribalaridan foydalanib, turistlar uchun maxsus materiallar ishlab chiqish, ko'p tilli qo'llab-quvvatlashni ta'minlash va interaktiv ta'lim uchun texnologiyadan foydalanish orqali ushbu sohada yaxshilanishlarga erishishi mumkin.

Bunday choralar nafaqat sayyohlarning sayohat tajribasini yaxshilaydi, balki umumiy moliyaviy savodxon jamiyatni shakllantirishga ham hissa qo'shadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi tavsiyalar berishni tavsiyalari beriladi. Turistlar uchun moliyaviy savodxonlikni yaxshilash va xalqaro standartlarga moslashish uchun O'zbekiston quyidagi choralarni ko'rishi mumkin:

1. Turistlar uchun maxsus moliyaviy qo'llanmalar ishlab chiqish:

Valyuta almashinuvi, bankomatlardan foydalanish, kredit karta qabul qilish va moliyaviy firibgarliklardan qochish kabi umumiy turist muammolarini qamrab oluvchi qisqa qo'llanmalarni Finlit.uz da yaratish.

2. Ko'p tilli qo'llab-quvvatlashni kengaytirish:

Asosiy moliyaviy savodxonlik materiallarini xalqaro turistlarning asosiy tillariga (masalan, ingliz, xitoy, arab) tarjima qilish orqali ularni qulayroq qilish.

3. Interaktiv vositalarni targ'ib qilish:

World of Finance platformasini kengaytirib, sayohat uchun byudjet tuzish yoki xalqaro to'lov tizimlarini tushunish kabi turistlar uchun maxsus modullarni qo'shish.

4. Sayyohlik industriyasi bilan hamkorlik:

Mehmonxonalar, tur operatorlari va sayyohlik axborot markazlari bilan hamkorlikda moliyaviy savodxonlik bo'yicha broshyuralar yoki raqamli resurslarni kelgan turistlarga tarqatish.

5. Global platformalardan foydalanishni rag'batlantirish:

Turistlarni Visa's Practical Money Skills yoki Investopedia kabi allaqachon mavjud va dolzarb bo'lgan global moliyaviy savodxonlik resurslaridan foydalanishga undash.

Ushbu strategiyalarni amalga oshirish orqali O'zbekiston turistlar uchun moliyaviy savodxonlikni sezilarli darajada yaxshilashi, sayyohlarning bilimli va ishonchli bo'lishiga yordam berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Finlit.uz - O'zbekiston Markaziy bankining moliyaviy savodxonlik platformasi
2. G.Mirhamidova, N.Urunov Formation of financial literacy of students of future mathematics teachers by solving keys, World Economics & Finance Bulletin (WEFB). -6, 2024-yil. <https://www.scholarexpress.net>
3. G.Mirhamidova, N.Urunov "Raqamli jamiyatda bolalar uchun moliyaviy savodxonlikni shakllantirishning xorij tajribasi", Proceedings of International Scientific Conference on Multidisciplinary Studies Hosted online from Moscow, Russia. -12, 2024-yil. <https://econferenceseries.com/index.php/scms/issue/>
4. A.X.Asqarov, G.Mirhamidova, "Педагогические нормы оценки финансовой грамотности студентов экономической направленности" NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI IY AXBOROTNOMASI, [2024-7]. -9, 2024-yil. journal.namdu.uz
5. A.X.Asqarov, G.Mirhamidova, N.Urunov, "Mamlakatni iqtisodiy o'sishida maktab o'quvchilarining moliyaviy savodxonligini oshirishning tutgan o'rni" ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. -10, 2024-yil. <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/15794>
6. A.X.Asqarov, G.Mirhamidova, N.Urunov, "Iqtisodiy rivojlanishning muhim omili sifatida moliyaviy savodxonlikni oshirish usullari" ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. -11, 2024-yil. <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/15791>
7. A.X.Asqarov, G.Mirhamidova "Iqtisodiy yo'nalishdagi talabalar o'rtasida moliyaviy savodxonlikni baholashni pedagogik me'zonlari" Journal of New Century Innovations . -16, 2024-yil. <https://www.newjournal.org/index.php/new/article/view/15796>

8. A.X.Asqarov, “The need for innovative pedagogical technologies to improve the financial literacy of student youth”, NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTNOMASI. -6, 2024-yil. e-mail: science@namdu.uz
9. A.X.Asqarov, “Олий таълим муассасаларида молиявий саводхонликни оширишни педагогик технологиялари”, International Journal of Science and Technology. -10, 2024-yil. muydinovmuhammadzair@gmail.com
10. A.X.Asqarov, “The Process of Organizing the Increase in Financial Literacy in Higher Educational Institutions”, European Journal of Economics, Finance and Business Development . -10, 2024-yil. 11
11. S. V. Brovchak, M. A. Selivanova, E. N. Sochneva, O. V. Firsanova, A. A. Tsyganov, V. G. Shubayeva, “Issues of increase in financial literacy of students of higher educational institutions of financial and economic orientation” Перспективы Науки и Образования. 2019. 5 (41)
12. Е.П. Рошко, Обзор зарубежных и отечественных программ по повышению финансовой грамотности школьников <https://prodod.moscow/archives/24895>
13. <https://kun.uz/news/2018/11/26/muvaffakiyatga-erisgan-sahslarning-6-siri>
14. Robert T.Kiyosaki va Sheron Lexter, “Boy ota Kambag‘al ota” 1997 yil
15. UNWTO – World Tourism Barometer. United Nations World Tourism Organization, 2023. www.unwto.org
16. McAfee. “Global Risks Report: Cyber Threats and Digital Security in 2023.” McAfee Security Insights, 2023. www.mcafee.com
17. Statista. “Share of Tourists Experiencing Online Fraud Worldwide 2022–2023.” www.statista.com